

ההזדמנות ליצירת ברית ביטחון אזורית

ד"ר רונית לוי שנור, 2024 | שנה ל-7 באוקטובר

המאבק הבין-צירי

במזרח התיכון מתחוללת מלחמה. היא לא פרצה ב-7 באוקטובר והיא לא מתקיימת רק בין ישראל לחמאס. המערכה ברצועת עזה היא רק חלק מאירוע רחב הרבה יותר ששוטף את האזור כולו, ואפילו את העולם. זהו מאבק על דומיננטיות אזורית ועולמית, על השפעה, על הכיוון שאליו צועדת האנושות.

המאבק במזרח התיכון הוא בין הציר הג'יהאדיסטי בהובלת המשטר האיראני, ציר שמטרתו להשליט את ההגמוניה האיראנית על האזור, לבין ציר המשטרים הסונים המתונים. בעולם הרחב, המאבק על דומיננטיות והשפעה מתבטא במגוון זירות, ביניהן המלחמה בין רוסיה לאוקראינה ומאבקי השליטה בין סין לארצות הברית. לסיין, רוסיה ואיראן יש אינטרסים מנוגדים, כי כל אחת מהן רוצה להשיג הגמוניה, אבל יש להן לפחות אינטרס משותף אחד: לערער את מעמדה של ארצות הברית (ומערכת הבריתות שלה) ואת מרכזיותה של האידאולוגיה הדמוקרטית הליברלית. המאבק המתחולל במזרח התיכון היום הוא, לפיכך, חלק ממאבק עולמי על משאבים, כוח ושליטה.

זוהי תקופה גורלית עם סכנות חסרות תקדים למדינת ישראל. אך לצד זאת, יש גם הזדמנות היסטורית שאסור לישראל להחמיץ. המאבק שמתחולל בין הציר המתון לציר הג'יהאדיסטי הוא דרמטי מכדי להשאיר את העיסוק בו ליודעי ח"ן בלבד. כל ישראלי וישראלית צריכים לדעת במה מדובר ולגבש דעה בנושא. לצד עומק האיום שמציב הציר הג'יהאדיסטי על ישראל, זועות טבח ה-7 באוקטובר והמלחמה הקשה מאז בדרום הארץ ובצפונה, נפתחה בפני מדינת ישראל הזדמנות לשינוי היסטורי במזרח התיכון. שינוי זה יוכל להבטיח את ביטחון ישראל בכל מרחביה לדורות. בארבע מילים, הפתרון הוא: הקמת ברית ביטחון אזורית. זה יהיה הניצחון האמיתי של ישראל על חמאס, חזבאללה, איראן ועל הפנטזיה הג'יהאדיסטית להשמדת מדינת ישראל.

נתחיל ממיפוי של הציר האיראני-ג'יהאדיסטי. המשטר האיראני תומך במיליציות ובארגוני טרור בעלי אידאולוגיה אסלאמית-קיצונית, והם מצליחים לשגשג במדינות כושלות במזרח התיכון. ציר זה כולל את חזבאללה בלבנון, חמאס והג'יהאד האסלאמי ברצועת עזה ובאיו"ש, החותיים בתימן, והמיליציות הפרו-איראניות בעיראק ובסוריה. המשטר האיראני אינו היחיד שחולם על אימפריה מוסלמית ברחבי העולם. בעוד הוא מפנטז על אימפריה שיעית, ארגון האחים המוסלמים, שמקורו במצרים, חולם על אימפריה מוסלמית סונית, וארגון אל-קאעדה מפנטז על השלטת הגרסה הקיצונית שלו של אסלאם סוני ברחבי העולם. המאבק בין הסונים לשיעים נמשך כבר מאות שנים ויש לו ביטויים גם בשנים האחרונות. איראן למשל, נלחמה בארגון הטרור הסוני דאעש (המדינה האיסלאמית). אך יש גם שיתופי פעולה בין המשטר האיראני השיעי לבין קבוצות סוניות-ג'יהאדיסטיות. חמאס הוא כמובן דוגמה מרכזית, אבל לא היחידה. לכל הקבוצות הללו יש לפחות אינטרס משותף אחד: לחסל את ישראל ("השטן הקטן") ואת ארצות הברית ("השטן הגדול"). זו גם הנקודה שבה האינטרסים של הציר האיראני-ג'יהאדיסטי מצטלבים עם אלו של רוסיה ושל סין, במסגרת המאבק על הדומיננטיות במזרח התיכון ובעולם.

המשטר האיראני והקבוצות הג'יהאדיסטיות השונות מאיימות על היציבות של המדינות הסוניות המתונות במזרח התיכון: ערב הסעודית, איחוד האמירויות, מצרים, ירדן, מרוקו, בחריין, עומאן ואחרות. המשטרים במדינות אלו מעוניינים להעמיק את קשרי הדיפלומטיה והמסחר שלהן עם המערב ולהפוך את המזרח התיכון לאזור יציב ומשגשג, אך עליהם לפעול בזהירות הן מול איראן, והן מול השפעות ג'יהאדיסטיות על הציבור המקומי שלהם. מדינות מוסלמיות רבות נוספות, באסיה ובאפריקה, ניצבות על הקווים עד שיתברר לאיזה צד כדאי להן להצטרף.

ואיפה ישראל במאבק הבין צירי?

מקומה הטבעי של ישראל הוא כמובן בציר המתון. מי שגדלו על הסכסוך הישראלי-ערבי ועל הרצון של כל מדינות ערב להשמיד את מדינת ישראל עם הקמתה, יתקשו אולי לזהות את השינוי שחל בפוליטיקה המזרח-תיכונית מאז שנת 1948. כולנו מכירים את הסכמי השלום הוותיקים עם מצרים שנחתמו בשנת 1979 ועם ירדן משנת 1994, ואת הסכמי אברהם עם איחוד האמירויות ועם בחריין משנת 2020, שאליהם הצטרפו גם מרוקו וסודן. בוודאי ששמענו על היוזמה מהעת האחרונה לנורמליזציה עם ערב הסעודית, שעל פי דעת רבים חמאס בקש לטרפדה במתקפת ה-7 באוקטובר. אבל אולי לא כולם זוכרים שכבר בשנת 1981 הציע יורש העצר הסעודי אז, הנסיך פהד בן עבד אל-עזיז אאל סעוד, את יוזמת השלום הסעודית הראשונה, אשר כללה, בין השאר, את הקביעה כי לכל מדינות המזרח התיכון, וישראל בכלל זה, הזכות להתקיים בשלום. עד לאותה עת לא הכירה שום מדינה ערבית, מלבד מצרים, בזכות קיומה של ישראל. הסעודים ביקשו לאותת בכך לאמריקאים על האינטרס המשותף לשתי המדינות: מאבק בהשפעת ברית המועצות באזור, על ידי יצירת קואליציה אנטי-סובייטית של מדינות ערב וישראל. עשרים שנה חלפו בלא שנעשה דבר כדי לקדם את ההסדר האזורי, עד שבשנת 2002 שבה ערב הסעודית לקדם את יוזמתה, הפעם בידי הנסיך עבדאללה. גם יוזמה סעודית זו קבעה במפורש כי מדינות ערב יכוננו יחסים נורמליים עם ישראל במסגרת שלום כולל, כי מדינות ערב וישראל יחיו בשלום אלה לצד אלה, וכי יובטח השלום והביטחון לכל מדינות האזור. היוזמה אומצה במלואה על ידי הליגה הערבית, שכוללת את כל המדינות הערביות.¹

האינטרס של מדינות ערב המתונות ברור - הן מעוניינות ביצירת קואליציה נגד כוחות שמאיימים על המשטרים שלהן - ברית המועצות בשנות ה-80 של המאה הקודמת ואיראן כיום, ובהתקרבות למדינות המערב, שיכולות לסייע מול שאיפות ההתפשטות של איראן, סין ורוסיה וגם להבטיח שגשוג כלכלי. אגב, התרגלנו לחשוב על מדינות הנפט כעל מדינות עשירות, אבל אחת המטרות העיקריות של ערב הסעודית בשנים האחרונות היא להבטיח שפע כלכלי לסעודים גם בתום עידן הנפט. גם האינטרס האמריקאי ברור - דומיננטיות במזרח התיכון - אם כי חשוב לציין שעד לא מזמן ארצות הברית היתה עסוקה הרבה יותר בזירות אחרות, והקטינה משמעותית את מעורבותה במזרח התיכון.

אבל מה האינטרס הישראלי? למה ישראל צריכה הסכמי שלום ונורמליזציה עם מדינות האזור? התשובה צריכה להיות לנו ברורה - זהו סוף הסכסוך הישראלי-ערבי. ברית ביטחון אזורית בין ישראל לבין מדינות ערב תהפוך את מדינת ישראל לעובדה קיימת ובלתי ניתנת לערעור. זהו הניצחון על המשאלה הג'יהאדיסטית להשמיד את מדינת ישראל. חשוב לא פחות, ברית כזו חיונית לישראל כדי לנצח את הציר האיראני-

1 | ראו שמעון שמיר "יוזמת השלום הערבית: שינוי היסטורי בעמדת העולם הערבי כלפי ישראל?" ישראל ויוזמת השלום הערבית 19 (עורך: אפרים לביא, אוניברסיטת תל אביב, 2010).

ג'יהאדיסטי. ברית ביטחון אזורית היא נכס ביטחוני אסטרטגי ראשון במעלה, חשוב לא פחות מחיל אוויר חזק ומאוגדות טנקים. ברית עכשיו היא נצחון לדורות.

אבל אנחנו עדיין לא שם. רכיב חשוב ביותר בפאזל הזה היא ערב הסעודית, המדינה העשירה ביותר במזרח התיכון ואחת המדינות הגדולות והחזקות ביותר באזור. תחת מנהיגה בפועל, יורש העצר הנסיך מוחמד בן סלמאן, ערב הסעודית מצויה בעיצומו של תהליך התקרבות היסטורי למערב, ונמצאת בקשרים כלכליים, דיפלומטיים ואסטרטגיים הדוקים עם ארצות הברית ואירופה.

ישראל וערב הסעודית היו על סף חתימה על הסכם נורמליזציה היסטורי ערב ה-7 באוקטובר. שבועיים לפני כן, ראש הממשלה בנימין נתניהו נסע לארצות הברית, בין השאר כדי לקדם את ההסכם המתקרב. ארצות הברית הובילה את המגעים בין הצדדים כחלק מתוכנית-על של הנשיא האמריקאי ג'ו ביידן לסלול את "מסדרון" ה-IMEC India-Middle East-Europe Economic Corridor, שיחבר מבחינה כלכלית, תחבורתית ודיפלומטית בין הודו, המזרח התיכון ואירופה. החתימה החסרה במסדרון הזה היא ישראל, אשר אפשר לתאר אותה, כמאמר שירם המפורסם של מאיר גולדברג וקורין אלאל, כחצי סיכה על מפת העולם או חצי סיכה בין סעודיה לים, שדרכה אמורות לעבור סחורות מצד לצד - מהמפרץ הפרסי לים התיכון ולהיפך. המדינה הזו היא ישראל, וזו [אחת הסיבות](#) שבגינן הסכם הנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית היה כל כך חשוב לארצות הברית ולמדינות המתונות.

כידוע, ההסכם הזה לא נחתם. מתקפת חמאס ב-7 באוקטובר טרפה, בינתיים, את הקלפים. על פניו, זה לא היה צירוף מקרים. מתקפת חמאס במועד הזה שירתה בצורה מובהקת הן את הרצון של חמאס למנוע ממדינת ישראל לגיטימציה אזורית ובינלאומית והן את האינטרס של הציר האיראני-ג'יהאדיסטי כולו למנוע התקרבות בין חברות הציר המתון. ואכן, כבר למחרת הטבח הנורא, התברר שזו ממש לא מלחמה רק ברצועת עזה, ורק בין ישראל לחמאס. חזבאללה, שגם היא כמו חמאס מהווה שלוחה של איראן בגבולותינו, הצטרפה למערכה. בהמשך גם החות'ים בתימן החלו לירות לעבר ישראל ואף לתקוף ספינות בים האדום. בכל החזיתות לא היה ספק לגבי קיומה של יד איראנית מכוונת, מממנת ומחמשת. ארסנל הטילים של חזבאללה שבעזרתו היא מאיימת על כמעט כל שטח מדינת ישראל, מרבית הטילים של החות'ים, וגם הנשק שחמאס השתמש בו כדי לבצע את הטבח הנורא - לכל אלה יש מקור איראני.

לאיראן טוב שישראל תהיה עסוקה במלחמות התשה עם שלוחותיה באזור ותיחלש בהדרגה. גם המשך המלחמה ברצועת עזה משרת את הציר האיראני-ג'יהאדיסטי. תמונות ההרס מהרצועה משמשות להתססת דעת הקהל במדינות המתונות נגד ישראל, והדבר מאיים על יציבות המשטרים המתונים ומקשה עליהם לשמר את קשריהם עם ישראל. על כן, התמשכות המלחמה הרב-זירתית מחלישה לא רק את ישראל אלא גם את הציר המתון כולו, וזה משרת את האינטרס האיראני.

עולה אפוא השאלה - אם המשך המלחמה משרת את האינטרס האיראני, כיצד ישראל יכולה לקדם את האינטרסים שלה ולהגן על עצמה מפני טבעת האש שאיראן בנתה סביב ישראל בעזרת השלוחות הג'יהאדיסטיות שלה ומפני האיום הגרעיני האיראני, שקרוב היום יותר מתמיד? לתפיסתי עולה תשובה ברורה: על מדינת ישראל לנצל את הצטלבות האינטרסים שלה, של המדינות המתונות באזור ושל מדינות המערב, שנפגעות גם הן מאיראן ומהמיליציות שלה. הגרעין האיראני מאיים על מדינות המזרח התיכון כולן, וטבעת האש האיראנית חונקת גם אותן. מצרים, למשל, [נפגעה מאוד](#) מתקיפות החות'ים על ספינות סחר שעוברות בים האדום בדרך אל ומתעלת סואץ, והחות'ים מאיימים גם על [תוכניות הפיתוח](#) של ערב הסעודית לאורך חופי הים האדום. יתר על כן, הציר האיראני-ג'יהאדיסטי פוגע בכלכלה העולמית, מערער

את היציבות האזורית והמתחיות באזור עלולה אף להדרדר למלחמת עולם. מדינות רבות, במזרח התיכון ובמערב, ישמחו לשתף פעולה במאבק נגד המשטר האיראני ונגד הציר הג'יהאדיסטי.

את הניצנים של שיתוף הפעולה הזה ראינו והרגשנו כולנו בלילה שבין ה-13 ל-14 באפריל, 2024. אז תקפה איראן לראשונה את ישראל באופן ישיר, באמצעות למעלה מ-300 טילים בליסטיים, טילי שיוט וכלי טיס בלתי מאוישים. המתקפה האיראנית נחלה כישלון. כ-99 אחוזים מהשיגורים יורטו. ההצלחה הפנומנלית בבלימת המתקפה האיראנית לא הייתה רק של ישראל. ארצות הברית, בריטניה וצרפת שלחו לאוויר מטוסי קרב; מטוסים ירדניים יירטו כטב"מים שטסו דרך המרחב האווירי של ירדן; לפי דיווחים שונים, מטוסים אמריקאים המריאו מבסיסים בערב הסעודית והיא ואיחוד האמירויות שיתפו את ישראל וארצות הברית במודיעין שסייע בבלימת המתקפה. במילים אחרות, זו הייתה תצוגת תכלית ליכולת של קואליציה אזורית בתמיכה מערבית לפעול בשיתוף פעולה מול האיום האיראני. ירדן, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות לא עשו לנו טובה. הן גם לא סייעו לנו כי הן אהבות אותנו. הן עשו זאת כי זה האינטרס שלהן, וכי איראן היא איום משותף. שותפות האינטרסים הזאת היא בדיוק הבסיס שעליו יכולה להיבנות ברית הביטחון האזורית שיהיו שותפים לה כל הכוחות המתונים באזור, בתמיכת ארצות הברית והמערב. ברית ביטחון כזאת תהיה הנכס הביטחוני האסטרטגי והחשוב ביותר של ישראל מאז הסכם השלום עם מצרים, ואולי מאז ומתמיד.

אז מה זו ברית ביטחון אזורית?

ברית ביטחון אזורית היא מערכת רב-מדינתית של הסכמים שמסדירים את היחסים בין המדינות החברות בברית ואת ההגנה על האינטרסים המשותפים שלהן. ברית ביטחון אזורית מאפשרת למרחב גיאוגרפי רחב להיות מוגן באמצעים הדדיים, תוך הבטחת ניצול היתרונות היחסיים של המדינות השונות. הברית מבוססת על מספר עקרונות מרכזיים: שיתוף פעולה צבאי, מודיעיני, כלכלי ותשתיתי; התמודדות עם איומים אזוריים ועל-אזוריים ועמידה משותפת מולם; ותמיכה כלכלית ודיפלומטית. בנוסף לביטחון, ברית המדינות המתונות במזרח התיכון יכולה להבטיח לחברותיה צמיחה כלכלית והסכמי סחר, יצירת מסדרון תחבורתי ("מסילת השלום"), הזנקת היי-טק אזורי, טיפול במשאבי טבע, בסוגיות סביבתיות חוצות גבולות ובמשבר האקלים, קידום תיירות ועוד. לטווח הארוך ברית ביטחון אזורית תהיה הבסיס לכינון סדר אזורי חדש במזרח התיכון.

ברית ביטחון אזורית תוכל להבטיח למדינת ישראל יתרונות נוספים. כבר הזכרנו את ישוב הסכסוך הישראלי-ערבי ואת החלשת הציר האיראני-ג'יהאדיסטי וחיסול הרעיון שאפשר להשמיד את מדינת ישראל. פעולה במסגרת קואליצית המדינות המתונות ומדינות המערב חיונית גם להסרת האיום מצד חזבאללה. היא תאפשר להפעיל אמצעים דיפלומטיים, כלכליים ואם יהיה צורך גם צבאיים, כשהמטרה היא הרס התשתיות הצבאיות של חזבאללה מצד אחד, וחיזוק מדינת לבנון שזקוקה לשיקום וליציבות, מצד שני. מדינות חלשות משרתות את האינטרס של איראן ולכן חיזוק לבנון וחיבורה לציר המתון הוא אינטרס של ישראל. באופן דומה, ברית ביטחון אזורית תאפשר לישראל לחולל מהפך גם בקרב הפלסטינים, שכן זה יאפשר לנתק אותם מהציר האיראני ולחבר אותם לציר המתון.

חיבור הפלסטינים לציר המתון - אינטרס ישראלי

כדי לחבר את הפלסטינים לציר המתון, על מדינת ישראל לפעול בשני מישורים: להבטיח שמנגנוני השלטון הפלסטינים ברצועת עזה ובגדה המערבית הם מתונים ולא ג'יהאדיסטים, ולהבטיח לציבור הפלסטיני

אופק של עצמאות, ביטחון ושגשוג, או במילים אחרות - אופק של מדינה פלסטינית עצמאית ומפורזת שמתקיימת בביטחון לצד מדינת ישראל. בעוד זה האופק, את הדרך לשם יש לסלול על ידי מעורבות של ישראל ושל מדינות האזור המתונות בכל התהליכים שקשורים בבניית מנגנוני השלטון הפלסטיני. זאת, כדי להבטיח שאלו לא יהיו ג'יהאדיסטים, שמערכת החינוך תעבור דה-רדיקליזציה ודה-חמאסיזציה, ושהמדינה הפלסטינית תהיה מפורזת.

איך מתקדמים מכאן?

- על ממשלת ישראל להודיע שהיא מתקדמת לסיום המלחמה כחלק ממהלך גיאואסטרטגי שלם, שכולל נורמליזציה של יחסי מדינות ערב עם ישראל והקמת ברית ביטחון אזורית (ברית אברהם) עם מדינות ערב המתונות ובתמיכת ארצות הברית ומדינות מערביות.
- על הממשלה להצהיר שמדינת ישראל מחויבת לרעיון שתי המדינות, בתנאי שתוקם מדינה פלסטינית מפורזת ושוחרת שלום, שישראל תוכל לחיות בבטחה לצידה. ישראל לא משלמת דבר על הצהרה כזו כיוון שבצידה מגיעה דרישה לתהליך יסודי בקרב הפלסטינים שיכלול דה-רדיקליזציה, שינוי מערכת החינוך ומאבק אמיתי בטרור. מדובר בתהליך הדרגתי וממושך שבמהלכו יהיה לישראל מרווח רחב של פעולה וביטחון. יתר על כן, הצהרה כזו תביא רווחים מיידיים לישראל: חיזוק התדמית של ישראל בעולם וסיוע בהליכים המשפטיים המתנהלים נגד ישראל וישראלים, בין השאר בבתי הדין הבינלאומיים בהאג.
- על ישראל ליזום, בשיתוף ארצות הברית, ועידה אזורית-מערבית, שתעסוק ב:
 - * קביעת מתווה לשלטון זמני ברצועת עזה, צעדים למניעת חזרה של חמאס, פרטי תוכנית השיקום והדה-רדיקליזציה של רצועת עזה והתנאים להעברה, בבוא העת, של השלטון ברצועת עזה לידי שלטון פלסטיני מתון, יציב ונקי משחיתות.
 - * הבטחת קיום החלטה 1701 בגבול הצפון.
 - * הנחת היסודות להקמת ברית ביטחון אזורית.

יש לזכור שהמצב באזור דינאמי ושהמשך ההימנעות של ממשלת ישראל מלפעול באופן המוצע ברוך בסיכונים כבדים: מדינות הציר הסוני המתון יתקרבו (כפי שעשו בעבר וכפי שכבר יש חשש שקורה) לאיראן, לרוסיה או לסין; ארצות הברית יכולה (כפי שעשתה בעבר) "למשוך ידיה" מהמזרח התיכון; הסכמי השלום עם מצרים וירדן והסכמי אברהם עשויים להיפגע; וימשך הפיחות בתמיכה העולמית בישראל, בדגש על העולם המערבי. כל אלו עלולים להוביל את מדינת ישראל למצב גרוע יותר מהמצב האסטרטגי שהיה קיים לפני ה-7 באוקטובר: התחזקות הציר האיראני-ג'יהאדיסטי, החלשת הציר המתון, החלשת מדינת ישראל צבאית (בעקבות פגיעה באספקת נשק), מדינית וכלכלית. כל אלו תהליכים שכבר מתרחשים.

לעומת זאת, יתרונות המהלך המוצע ברורים: ישראל יוזמת ואקטיבית, חוזר הגיבוי העולמי לישראל, חיזוק בריתות, מיצוי אינטרסים משתלבים שלנו ושל מדינות ערב והמערב במאבק אזורי ובין-לאומי בכוחות קיצוניים, הצבת ישראל כגורם חזק במרכז הגאופוליטיקה העולמית והצירים המתהווים; מיצוי ההישגים הצבאיים והגיבוי העולמי להשגת המטרות של מיטוט שלטון חמאס, השבת החטופים והכרזה ישראלית על סיום המלחמה; התחייבות לשיקום הרצועה על ידי מדינות ערב ומדינות המערב; הסרת האיום של

חזבאללה בעזרת קואליציה אזורית-בינלאומית; הבטחת ביטחון ישראל בכל מרחביה לדורות: מאבק בשאיפות הפלסטיניות להשמדת ישראל וחיבורם לציר המתון, חיזוק ביטחון אזורי (מול רצועת עזה, בצפון ומול איראן), הכרה בישראל על ידי מדינות ערב ומות הפנטזיה על השמדת מדינת ישראל.

(ספרן של ד"ר רונית לוין-שנור ופרופ' דפנה יואל "היום שאחרי המלחמה: לקראת ברית ביטחון אזורית" יתפרסם בהמשך השנה).

ד"ר רונית לוין שנור, היא חברת סגל באוניברסיטת תל אביב.

היא הקימה, יחד עם פרופ' דפנה יואל, בשבוע שאחרי ה-7.10 את "פורום היום שאחרי המלחמה", ולאחר מכן גם את תנועת "האינטרס הישראלי".

ספרן של ד"ר לוין-שנור ופרופ' יואל, "היום שאחרי המלחמה: לקראת ברית ביטחון אזורית" עתיד להתפרסם אחרי החגים.

